№ 8 Յունվարի 20 (Փետրվարի 1) 1882 Յունվարի 20 (Փետրվարի 1) № 8

ՏԱՍՆՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ:

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Իշխան Դօնդուկով կորսակով:—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Նամակ խմբագրին: Ներքին լուրեր:—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Կուլտուրական կռիւը Գերմանիայի մէջ: Նամակ Թիւրքիայից:— ՀՆՈՒԱԳԻՐՆԵՐ: — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ: Նամակ Շուշուց:

ԻՇԽԱՆ ԴՕՆԴՈՒԿՈՎ ԿՈՐՍԱԿՈՎ

Մեր երկիրը սպասում է մի նոր կառավարչի: Դա իշխան Դօնդուկով կորսակօվն է:

Առաջին անգամ մեր երկրում նշանակվում է կառավարիչ մի համալսարանական մարդ: Իսկ դա մեծ նշանակութիւն ունի: Կովկասը և Անդրկովկասը կարօտ են ներքին, քաղաքական (гражданскій) վերանորոգութեան: Մեր երկիրը մինչև այժմ չէր վայելում այն բարիքները, որոնք հանդուցեալ կայսրի օրով շնորհված էին միացած Ռուսաստանին: Մենք դեռ չունենք զէմստվօ, գաւառական ինքնավարութիւն, չունենք երդուեալների դատարան, չունենք դեռ ընտրողական հաշտարար դատաւորներ, չունենք, վերջապէս, այն բոլոր րէֆօրմների բարիքները, որոնք անցեալ թագաւորութեան պատմութեան ամենափառաւոր էջ են կազմում: Գուցէ մինչև այժմ, երբ դեռ ևս մեր երկիրը կատարելապէս խաղաղացրած չէր, փոքր ինչ վաղ էր համարվում մտցնել մեզ մօտ այն բոլոր րէֆօրմները, որոնց միացած Ռուսաստանը վաղուց էր վայելում:

Բայց այժմ կարելի է կարծել որ մեր ազգաբնակութիւնը պատրաստ է ընդունել և իւրացնել այն բոլորը, որ արդէն վաղուց շնորհված է պետութեան միւս մասերին: Եւ նոյն իսկ իշխան Դօնդուկով-կորսակօվի պէս մի մարդու մեր երկրի կառավարիչ նշանակվելը, դրական կարող է լինել որ ինքն կառավարութիւնը մեզ համարում է հասունացած վայելելու պետութեան միւս քաղաքացիներին հաւասար հասարակական բոլոր իրաւունքները:

Բացի բարձր ուսում ստացած լինելուց, իշխանը յայտնի է, որպէս քաղաքական գիտութիւններին մի հմուտ մարդ, քանի որ նրան էր յանձնված մտցնել և իրագործել սահմանադրութիւնը Բօլգարիայում:

Իշխան Դօնդուկով-կորսակօվի մեր երկրի կառավարիչ նշանակելը մեզ մեծ յոյսեր է տալիս: Լինելով զարգացած և քաղաքական գիտութեան մէջ հմուտ անձն, նա անշուշտ ուշադրութեան կառնի մեր երկրի բազմացեղ ազգաբնակութեան առանձնայատկութիւնները, և այդ ազգաբնակութեան թւում երկու ազգութիւնների՝ հայերի և վրացիների ինքնուրոյն քաղաքակրթութեան մի յայտնի բարձրութեան աստիճանի վրա կանգնելը: Հայերը և վրացիները ունեն իրանց անցեալը, իրանց մայրենի լեզուն, իրանց գրականութիւնը, իրանց դպրոցները, իրանց ներքին, անհատական բարոյական կեանքը: Նպաստել մի ազգի ինքնուրոյն քաղաքակրթական բազմակողմանի զարգացմանը, նշանակում է աւելի պիտանի դարձնել այդ ազգութիւնը թէ իր համար և թէ նոյն իսկ ամբողջ պետութեան շահերին ծառայելու համար: Զարգացնել մի ժողովրդի մէջ բարոյական ինքնաճանաչութիւնը, զարթեցնել նրա մէջ ինքնագործութիւնը թէ նրա տնտեսական, թէ հասարակական և թէ բարոյական կեանքի մէջ, նշանակում է անհատապէս բարձրացնել այն ժողովուրդը. իսկ անհատապէս զարգացածը միշտ աւելի պիտանի կարող է լինել և ամբողջութեանը, քան թէ նա, որ զուրկ է որ և է անհատական զօրեղ և որոշ յատկութիւններից:

Թող մեզ ներվի մի յոյս յայտնել. իշխանը որպէս փորձառու կառավարիչ կիմանայ, անշուշտ, բացի իր իրաւասութեանը անմիջապէս ենթարկված կառավարչական օրգաններից, գտնել մեր երկրում եղած հասարակական օրինական օրգանների մէջ, ազնուական դասակարգի ներկայացուցիչների, քաղաքային ինքնավարութիւնների և մեր տեղական պրէսսայի մէջ իր համար անսպառելի աղբիւրներ երկրի բոլոր պէտքերի հետ ամենակարճ միջոցում ծանօթանալու համար: Թող նա միայն ուզենայ դիմել այդ երեք օրգաններին և նրա ձայնը անմիջապէս արձագանք կը գտնի նրանց մէջ: Ամեն մէկը այդ երեք հասարակական օրգաններից, որոնց կաւելացվի և գաւառական ինքնավարութեան, զէմստվօի օրգանը, իր պարտաւորութիւնը կը համարի անկեղծ կերպով գործակից դառնալ կառավարութեանը մեր երկրի ընդհանուր վերանորոգութեան աշխատանքը թեթևացնելու, քանի որ այդ չորս օրգաններն էլ լաւ ծանօթ են ազգաբնակութեան իրական պէտքերի հետ և նրանց պակաս չէ սէրը դէպի երկիրը, պակաս չէ ցանկութիւնը տեսնել այդ երկիրը բարուոքված և երջանիկ:

Ահա ինչ յոյսերով ենք սպասում մենք այն հմուտ քաղաքագէտ մարդուն, որ նշանակվել է մեր երկրի կառավարիչ:

Դարձեալ մի յոյս: Որպէս համալսարանական մարդուն, իշխանին անշուշտ թանգ կը լինի ամբողջ երկրի յոյսը և ցանկութիւնը նրա ձեռքով իրագործված տեսնել կովկասեան համալսարանը Թիֆլիսում:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս, 16 յունվարի

Այն զարմանքը, որ յարուցվեցաւ մի քանի շըրջանների մէջ այստեղ, համարեա անցաւ երբ «Մը-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱՄԱԿ ՇՈՒՇՈՒՑ

Նոյեմբերի 25-ին 81

«Մշակ» լրագրի № 196-ի մէջ տպված մեր յօդուածը անչափահաս աղջկերանց պսակելու մասին՝ մեծ աղմուկ պատճառեց մեր ինքնահաւան քաղաքին. ամբողջ երեք շաբաթ նա վայրիվերոյ խօսակցութիւնների նիւթ էր դառել, մինչև քանի մի պարոնների չը հանդուրացրեց պ. Մելիք-Փաշայեանի պատասխանը: Ես կարծում էի, թէ կան այնպիսի իրողութիւններ, որոնց չը խոստովանելը անկարելի է, որոնց կարող չէ «կուլ տալ» ոչ մի մարդ, որի մէջ խելքի նշոյլ կայ, բայց՝ ինչպէս երևում է՝ ինքնահաւանութիւնը մեզանից առաջ է ծնվել. մենք գիտութեամբ մեր աչքերը ծածկում ենք և միամտաբար մեզ հաւատացնում, որ պակասութիւններ չունենք, որ մենք «անգլիացի ենք» բնաւորութեամբ, «խելօք, ընդունակ ենք» և այլն:

Մինչդեռ, մեր կարծիքով, խելօքը յիմարից զանազանվում է հէնց նրանով, որ նա գտնում է իր համեմատական կշիռը (УДѢЛЬНЫЙ ВѢСЪ), որ նա չէ ամաչում իր պակասութիւնները հետազօտել, քննել, որ նա համարձակ քայլում է դէպի ինքնաճանաչութիւն, հանդստութեամբ լսում է ուրիշ քննիչների թէև խիստ կարծիքները և ճիգն է թափում ազատվել իր վատ յատկութիւններից: Զարմանալին այս է, որ շուշեցիներից իւրաքանչիւրը առանձին խոստովանում է իմ ասածների ճշմարտութիւնը, իսկ հրապարակում ինձ նախատում, որ ես «լոյս աշխարհք եմ» հանում այդ պակասութիւնները. ինձ շատերը դատապարտում են ոչ թէ իմ արտայայտած ճշմարտութիւնների համար, այլ իմ լեզուի «կոշտութեան, խստութեան» համար:

Այո, պարոններ, ես ինքս գիտեմ, որ «խոհեմ» անուանվող, «բարի սիրտ» ունեցող մարդիկը այդպիսի յօդուածներ չեն գրի, իւրաքանչիւր ճշմարտութիւն չեն մերկացնի, չեն վըրդովեցնի քնքոյշ սրտերը «ուսումնականների չարքում» իրանց համարող պարոնների, բայց դժբաղդաբար ամենքը չեն ցանկանայ նրանց շարքը ընկնել: Մեր յարուցած հարցերը ծանր համարելով մենք հրաւիրում ենք իւրաքանչիւր ազնիւ շուշեցուն առանց կեղծ քնքշութեան, ինքնախաբէութեան, առանց մեղմ օրօր կարդալու հըրապարակ դուրս գալ, մերկացնել, բանալ մեր հասարակական վէրքերը և գիտակցաբար դարմանել նրանց: «Կոշտ» ցաւին, «կոշտ» միջոցներ են հարկաւոր: Բաւական է, որքան օվսաններ կարդացին մեր քաղաքին, բաւական է, որքան կեղծ գովասանքներ, որքան քնելու մեղեդիներ երգեցին զանազան հացկատակներ, այժմս թող չամաչենք խոստովանել մեր պակասութիւնները, վասն զի նոքա մեր մեղքը, յանցանք չեն, նոքա մեր պատմական կեանքի, մեզ վրա տիրապետած աղգերի ազդեցութեանց հետևանքներն են. միայն յանձն առնելով և անհետացնելով մեր պակասութիւնները՝ մենք կարող ենք իսկապէս արժանանալ մեր կեղծ-բարեկամների օվսաններին: Այո, ժամանակ է հասկանալ, որ մեր ճշմարիտ բարեկամները նրանք չեն, որոնք գիտակցաբար ծածկում են մեր հիւանդութիւնները, դրանք «պանրի հոտ լսած» աղուէսներ են, դրանք մեր վտանգաւոր թշնամիներն են: Բարեկամութիւնը պահանջում է անկեղծութիւն, զուտ ճշմարտութիւն, թէև երբեմն դառն ճշմարտութիւն, առանց մտածելու, թէ ինչ վնաս կարող են կրել իմ անձնական շահերը, թէ որքան «խոհեմ» է դրա ասելը: Միթէ մեր քաղաքի «ջհուտ» պարոնները, որոնց հասարակ ժողովուրդը պսակել է այդ անունով, միթէ, ասում եմ, այդ «ջհուտները», որոնց կերած ամեն մի կտոր հացը թաթախած է աղքատ մարդկանց արտասունք-քրտինքում, որոնք իրանց սոսր շահերի համար հազարով մուրացկաններ են բաց թողել աշխարհք, նրանք ձեզ համար աւելի բարեկամներ պէտք է համարվեն, որովհետև նրանք շողոքորթում են, իսկ մենք՝ ոչ: Մեր կոշտ խօսքերը անբաւականութեան հետևանք չեն, ինչպէս կարծում են շատ կարճատես պարոններ, այլ սըրտի կսկիծ, հառաչանք, լաց, գանգատ, որից կարող է անկեղծ բարեկամի սիրտը պատառվել, եթէ նա ստիպված լինի միշտ լռել: Բայց բաւական է, վերադառնանք մեր հարցին: Շուշի մօտ երեք հազար հայ տուն կայ, իսկ մօտ հազար խանութ, «դուքան», դա կարող էք ամեն օր ստուգել. ուրեմն հազարից աւելի բնակիչներ, սակաւ բացառութեամբ, մանրավաճառութեամբ, «չարչիութեամբ» են պարապում, մի քանի հարիւրները շրջապատող գիւղերում և ուրիշ քաղաքներում են չարչութիւն անում: Բացի դրանից, երիտասարդութիւնը օրըստօրէ վազում է դէպի վաճառականութեան, «չարչութեան» ասպարէզ, նրանց հետևում են արհեստաւորները և գիւղացիներից հարուստները: Բայց, ինչպէս յայտնի է, մանրավաճառները իրանց ամբողջ կեանքը անց են կացնում «բազարի» մէջ, ամեն օր առաւօտեան ժամը 6-ից մինչև երեկոյեան ժամը 8-ը, 10-ը, ուրեմն մօտ 16 ժամ օրը, իսկ տուն վերադառնում են միայն հանգստանալու, քնելու համար. մինչև անգամ «ոտի կանգնած» որդիքը հեռացնվում են ընտանիքից մի և նոյն բազարը: Ընտանեկան հին նահապետական կեանքը այժմս բոլորովին փոխել է իր կերպարանքը, այժմս ժողովրդի մեծ մասը իր կեանքը, կրկնում ենք, բազարի մէջ է անցկացնում: Բազարը—ահա այժմեան շուշեցու ընտանիքը, տունը, եկեղեցին, կլուբը և այլն: Բայց կինը, այդ ճնշված էակը իր ամբողջ օրը, իր բոլոր կեանքը պէտք է անցկացնէ «չորս պատի մէջ», հապա, սա բռնակալութիւն չէ, ինչ է:

Շրջելով իր ամբողջ կեանքը բազարի մէջ, ուր գլխաւոր աստուածը—արծաթն է, որի համար զոհվում է ամեն սրբութիւն, շուշեցին օրից օր դատարկանում է իր վերացական մտքերի, վսեմ զգացմունքների պաշարից. սէր, բարեկամութիւն, ընկերութիւն, գիտութիւն, ազնւութիւն կորցնում են իրանց բուն նշանակութիւնը: Կանանց քնքոյշ և փրկարար ազդեցութիւնը օրըստօրէ անհետանում է: Մենք բացառութիւնների վրա չենք խօսում. բնութեան ամեն մի անկիւնում բացառութիւններ կը գտնվեն: Շատ վաճառականներ ամուսնանալուց յետոյ թողնում են իրանց գերդաստանը, հեռանում օտարութիւն «փող դաղելու», իսկ կինը տարիներով մնում է «մենակ աչքը ճանապարհին». սա բռնակալութիւն չէ, հապա ինչ է:

Պսակի ժամանակ օրիորդի հաւանութիւնը, կամքը չեն հարցնում, «զոռով նրան անծանօթ մարդուն են տալիս. սա բռնութիւն չէ, ուրեմն ինչ է: Շուշի երկու հազարից աւելի մանուկներ ուսում են ստանում, ուրեմն զարգացնում իրանց ուղեղը, իսկ օրիորդաց ուսումնարան կամ բոլորովին չէ եղել, կամ եթէ այժմս նա կայ, ուսանողների թիւը 100-ից, 120-ից չէ աւելանում և այդ օրիորդ մանուկների վրա ամենակեղտոտ համբաւները կայծակի արագութեամբ տարածվում են և նրանց կրթութեան առաջը առնում, այնպէս որ եղածներն էլ ստիպված լացով հեռանում են ուսումնարանից: Այդ աղջկերքը մի քանի մեծատների, «լուսաւորեալների» երեխայք են, իսկ հասարակ ժողովուրդը հրապարակով յայտնում է, որ ուսումը նրանց «լրբացնում է», լեզուները երկարացնում. դա իշխող բռնակալութեան ապացոյց չէ, հապա ինչ է: Կին-մարդը ոչ միայն օտարների առաջ, այլ և իր ազգականների հետ պէտք է «անխօս» լինի, որ «ջօղաբ չի տայ», երեսը տարիներով ծածկած, եթէ նա չէ կամենում «անզգամ» անունը ստանալ: Ի հարկէ այս տխուր երևոյթը սկսում է օրըստօրէ անհետանալ, բայց դա բռնակալութեան նշան չէ, հապա ինչ է: Հարցրէք կօնսիստօրում, հաշտարար դատաւորից, ոստիկանութենից, տարին որքան կանայք են «քիթու պռունգը ջարդած» գանգատվում իրանց ամուսինների վրա, այն ժամանակը կը տեսնէք, կինը բռնութեան տակ է, թէ ոչ: Այդպիսի օրինակներ շատ կարելի է բերել, բայց մտածողի համար այսքանս էլ բաւական է:

Կնոջ ճնշողութեան, անհամեմատ ստորութեան

շակը» իր ձայնը բարձրացրեց № 5 մէջ առաջնորդող յօդուածով։ Նախ, թոյլ տուէք յայտնել՝ որ ձեր մտքերը ամենայն ուրախութեամբ ընդունվեցան շատերի մօտ, որոնց կողմից՝ մի քանի տող գրելու պատիւը ունեմ։ Մինչ Թիֆլիսի մէջ արդէն հաստատուած է մի «Բարեգործական» ընկերութիւն, որը, իր նպատակների համաձայն շատ բան կարող է անել, եթէ ունեցաւ նիւթական միջոցներ, և որը ունենալու համար նա կարօտութիւն ունի ամբողջ ազգի, ամբողջ հայ-հասարակութեան համակրութեան և ուշադրութեան, Մօսկվայի մէջ նորից մի այդ տեսակ ընկերութեան հիմնելը, նոյն նպատակներով՝ համարեա թէ անհեռատեսութիւն է։ Նախ, որ, ինչպէս «Մշակը» լաւ դիտել է, այդ ընկերութիւնը հեռու հայութեան կենտրոնից, հեռու նրա կեանքից, հետևաբար և նրա պէտքերին անծանօթ, շատ քիչ բան կարող է անել, և այն էլ մեծ դժուարութեամբ։ Միւս կողմից բոլորովին կարիք չը կայ բաժանելու հասարակութեան ուշադրութիւնը՝ մի քանի տեղ՝ երբ որ այդ գործող մարմինները պէտք է ունենան նոյն նպատակները, նոյն ձգտումները։ Չենք ասում թէ որքան Թիֆլիս յարմարութիւն ունի իր մէջ պարունակելու այդ տեսակ մարմիններ։ Թող յիշեն Մօսկվայի հայերը՝ թէ որքան զօրացան մի ժամանակ Կ. Պօլսի մէջ գոյութիւն ունեցող՝ Կիլիկեան, Արարատեան և Արևելեան-Դպրոցասիրաց ընկերութիւնները՝ երբ միանալով կազմեցին այժմեան «Միացեալ ընկերութիւնը», թէ որքան նշանակութիւն ստացաւ այդ ընկերութիւնը և արժանացաւ համակրութեան իւր ի մի ձուլվելուց յետոյ։ Մի ոյժով, միացած գործելու առաւելութիւնը, մի նպատակի համար, փիլիսոփայական ամենատարրական ճշմարտութիւն է։ Միւս կողմից, մոռացել են Մօսկվայի հայերը, որ «Մշակը» միշտ նկատել է որ նոյն իսկ Կ. Պօլսի ազգային մարմինները՝ այն ժամանակ միայն հաստատ հողի վրա կը լինեն, երբ տեղափոխվեն բուն Հայաստան՝ որի համար գործելու ցանկութիւն ունեն։ Այժմ ինչ միտք ունի հեռու Մօսկվայում, մի այդ տեսակ մարմին, ընկերութիւն կազմակերպել, որպիսին արդէն կազմված, և հաստատուած է աւելի յարմար տեղում, և որի վրա պէտք է դարձնել ազգի ուշադրութիւնը։ Այլ բան է, եթէ Մօսկվայի մէջ այդ ընկերութիւնը կը դնէ իրան համար մի նպատակ, որը որքան նշանաւոր, այնքան և իրան յարմար կը լինի։ Հէնց այդ կէտի վրա առանձին ուշադրութիւն պէտք է դարձնել։ Որքան որ ուսումը, կրթութիւնը այժմ անհրաժեշտ պէտք է դարձած, այնքան էլ նեղ վիճակի մէջ են մեր հասարակութեան ուսանող շրջանները, այնքան էլ մեծ արգելքներ կան ուսման ասպարէզի վրա մեր հասարակութեան մէջ։ Մեր ուսանողների, մեր աշակերտների նիւթական նեղ դրութիւնը՝ սարսափելի է, և անտանելի։ Թէ ինչ նեղ դրութեան մէջ է մեր աշակերտների և ուսանողների մեծամասնութիւնը, դա ապացուցութեան կարօտ չէ։ Նոյն իսկ նորերս «Մշակի» մէջ խօսք կար մեր աշակերտաց վատ վիճակի վերաբերեալ։ Իսկ ուսանողաց անտանելի դրութիւնը, նիւթական կողմից՝ սարսափելի է այնքան, որքան և ճշմարիտ է։ Մեր հասարակութիւնը պէտք ունի, ուսման գործի յաջողութեան համար, մի զօրեղ ընկերութեան, որի նպատակը լինի բացառապէս օգնել՝ ուսման մէջ եղող խեղճերին, և նպաստել ուսման տարածման, տալով միջոց ցանկացողներին ուսանելու։ Սա մի նշանաւոր կէտ է, որ որքան նշանաւոր, այնքան և վատ դրութեան մէջ է այժմ։ Այժմ, երբ Մօսկվան մեծ յարմարութիւն ունի այդ կողմից, և երբ այնտեղ ցանկութիւն կայ հիմնելու ընկերութիւն՝ ցանկալի է որ «Մշակը» իր ձայնով ուշադրութիւն հրաւիրէ դրա վրա և առաջարկէ մեզ բոլորիս ցանկալի այդ խնդիրը։ Յոյս ունենք, որ և Մօսկվայի հայերը՝ ուշք կը դարձնեն այդ բանի վրա։ Կարծում ենք որ պ. Սուլթան-Շահ միտ դնելով համգամանաց՝ կըրակէ գործել՝ Մօսկվայի բոլոր հայերի համար յօգուտ միայն մեր ուսման գործին, յօգուտ մեր ուսանողների և աշակերտների, ի հարկէ, առանց կրօնի խտրութեան։ Խնդրում ենք, պ. խմբագիր, տեղ տալ մեր այս մի քանի խօսքերին, իբրև ցանկութիւն շատերի։

Ի.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ստացանք ԲԱԳՈՒԻՑ պ. Ս. Աբէլ Ապրեսեանցից 5 րուբլ նուէր, որ պարոնը խնդրում է աւելացնել այն փողերին, որոնք ուղարկված են ձրիապէս տարածելու «Մշակը» այլ և այլ դպրոցներին։ Նոյն նպատակով ստացանք 1 րուբլ պ. Միքայէլ Յովհաննիսեան Յովակիմեանցից։

ԵՐԵՒԱՆԻՑ մեզ գրում են։ «Շնորհով մեր փօստատան կառավարիչ պ. Դէյկարխանեանցի արած կարգադրութեան «Մշակի» համարները այժմ խստութեամբ պահվում են և անհոգ կերպով չեն գցվում փօստատան մի որ և է պատուհանի վրա, ինչպէս առաջ էին անում, այլ ամեն մի համարը տրվում է իր տիրոջը։ Աւելի էլ լաւ կանէր պ. Դէյկարխանեան եթէ հայոց լրագիրների բաժանորդներին յանձնելը խրատէր տար փօստատան մէջ ծառայող հայերին, քանի որ նրանք ճանաչում են տեղիս բոլոր քաղաքացիներին, այն ինչ վրացի և ռուս ծառայողները չեն ճանաչում հայ քաղաքացիներին։ Փօստատունը բաց է լինում մինչև 2 ժամ և այնուհետև ծառայողները գնում են ճաշելու, այդ ժամանակ հարկաւոր չէ թողնել լրագիրները ընկած մի որ և է պատուհանի վրա, այլ պէտք է փակել նրանց չկաֆի (պահարանի) մէջ։ Եթէ ոչ ամեն եկող մտնողը կարող է ձեռք մեկնել պատուհանին կամ սեղանին և վեր առնել առաջին պատահած համարը։ Հայ բաժանորդի համար իր հայոց թերթ ստանալը նոյնքան թանգ արժէ, որքան ռուս կամ վրացի բաժանորդին իր ռուս կամ վրաց լրագիր ստանալը։ Այս խնդրում ենք չը մոռանալ մեր փօստատան մէջ ծառայողներին։»

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿՈՒԼՏՈՒՐԱԿԱՆ ԿՌԻՒԸ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻ ՄԷՋ

Տաս տարի Գերմանիայի մէջ շարունակվում էր „կուլտուրական կռիւը“, նկատում է „Голосъ“ լրագիրը։ Այդպէս անուանվեցաւ իշխան Բիսմարկի մաքառումն կաթօլիկ հոգևորականութեան և կենտրոնական կուսակցութեան հետ թէ գերմանական պարլամենտում և թէ պրուսական սէյմի մէջ։ Այժմ այդ կռիւը պատմութեան սեփականութիւն է դառնում։ Եւ այդ գործը կատարվեցաւ ոչ այն պատճառով, որ կաթօլիկ եպիսկոպոսները Պրուսիայի և առհասարակ Գերմանիայի մէջ հրաժարվեցան պապական անսխալականութիւնը ճանաչելուց և դադարեցին եկեղեցու առաւելութեան կողմնակիցներ լինելուց, ոչ այն պատճառով, որ կենտրոնը իր առաջնորդ Վինդհօրստի միջոցով խոնարհվեցաւ Բիսմարկի առաջ. այդպիսի բան չեն արել ոչ կաթօլիկ եպիսկոպոսները և ոչ Վինդհօրստ։ Բայց բոլորովին հակառակ անցք է պատահել. մի կողմից գերմանական կառավարութիւնը և միւս կողմից գերմանական պարլամենտը այդ կռիւը Գերմանիայի համար աւելորդ և վնասակար ճանաչեցին և վճռեցին նրան վերջ դնել։ Յաղթեց ոչ թէ իշխան Բիսմարկ, այլ „գալիլէացին“, յաղթեցին նրանք, ում դէմ տաս տարիների ընթացքում ուղղված էին պետական իշխանութեան բոլոր ոյժերը, նրանք, որ գերմանական կայսրութեան ոսոխիմ թշնամիք էին համարվում, յաղթեց կենտրոնական կուսակցութիւնը։

Եւ ճշմարիտ անկարելի է չը խոստովանել Վինդհօրստի յաղթութեան նշանակութիւնը, որ նա ունեցաւ գերմանական պարլամենտի մէջ յունվարի 12-ին։ Նրա առաջարկութիւնը, որի նպատակն էր մայիսի օրէնքների վերաքննութիւնը և որ առաջին անգամի համար պահանջում էր ոչնչացնել 1874 թուականի մայիսի 4-ի օրէնքը այն հոգևորականներին գերմանիայից արտաքսելու մասին, որոնք հակառակ արգելման կատարում էին իրանց հոգևոր պարտականութիւնները, գերմանական պարլամենտի մէջ ընդունվեցաւ 233 ձայների մեծամասնութեամբ 115-ի դէմ։ Կաթօլիկների համար „կուլտուրական կռւի“ երկրի մէջ դա մի չեղած յաղթութիւն էր, մի յաղթութիւն, որ մի քանի ամիս սրանից առաջ մինչև անգամ անկարելի էր երևակայել։ Կենտրոնական կուսակցութեան առաջնորդին այդպիսի յաղթութիւն տալու համար միացան բոլոր կուսակցութիւնների ներկայացուցիչները, սկսելով արմատականներից մինչև պահպանողականները։ Միայն ազգային-ազատամիտները, որոնք իշխան Բիս-

---

գլխաւոր պատճառները սրանք են. 1) Մեր երկարատև ստրկութիւնը պատմական կեանքի ընթացքում. ստրուկը ստորանալով իր զօրեղ բռնակալի առաջ, կծկվելով, ամեն օր նրա ոտը համբուրելով, հալածում, ամփոփում է իր մէջ վիրաւորված ինքնասիրութեան զգացմունքները, որ դրա փոխարէնը առնէ մի աւելի թոյլ էակից։ Կինը թէ ֆիզիկական, թէ տնտեսական և մտաւոր կողմից ի հարկէ անհամեմատ թոյլ է, ուրեմն իր ճնշված մարդու ինքնասիրութիւնը կարող է նորից յագեցնել տակում։ 2) Շրջապատող դրացի ազգերի օրինակը, ուր կինը տան զոհվող կենդանիներից բարձր չէ։ 3) Չարչութիւնը, որը ահագին հեղեղի պէս կլանում է հասարակութեան միջակը և իր նշանաբանը դրոշմում կեանքի իւրաքանչիւր երևոյթի վրա։ Չարչութիւնը մեր ժամանակակից ախտն է, որը լափում է հասարակութեան խղճմտանքը, որը չորացնում է մարդուս սիրտը, չինում է նրան նիւթապաշտ, ստիպում է ամեն բանի մէջ նիւթական, չօշափելի օգուտ փնտռել, փողը վերադասել վերացական թէև ազնիւ, վսեմ զգացմունքներից. դա մի թոյն է, որ ծծվում է մարդուս հոգու բոլոր մասերի մէջ, որը վարակում է նրա կեանքի բոլոր գործունէութիւնը, աղճատում է նրա ուղեղը։ Չարչարվելով իր բոլոր կեանքում բազարի մէջ արծաթի համար, նա սկսում է կարծել, թէ կեանքն է փողի համար, այլ ոչ ընդհակառակ. հոգին է մարմնու համար, այլ ոչ մարմինը հոգու և բարոյականութեան համար. նա սկսում է սէրին, բարեկամութեան, պատւին և այլն այնքան նշանակութիւն տալ, որքան նրանց մէջ չօշափելի օգուտ կայ։ Փող չունեցող, անտեսականապէս թոյլ էակը նրա աչքի առաջ ոչինչ գին, արժէք չունի, թէև նա երկնքից եկած լինի. ազգային, բարոյականութեան թափանցիկ հարցերը նրա համար «փուչ» փամփուշտներ են։ Ուսում, գիտութիւնը այնքան նշանակութիւն ունի, որքան նա նիւթական օգուտ է պարունակում իր մէջ։ Չարչու աչքում տղայ-մանուկը և աղջիկը զանազան արժողութեանց ներկայացուցիչներ են, մէկը օգուտ, իսկ միւսը վնասի. ի հարկէ, այդ ախտը չէ կարող բոլորովին փչացնել մեր բնական ձգտումները, բայց այնու ամենայնիւ այնքան վնասում է, որքան մանրավաճառութիւնը զարգանում է մեր մէջ։ Թէ չարչութիւնը աւելի և աւելի է տարածվում, կլանում մեր նորաբողբոջ երիտասարդութիւնը, որը կարող էր Անդրկովկասում աչքի զարնող դեր խաղալ, թէ նա ուսում, հաստատ գիտութիւն, մեքենայ, դրամագլուխ չունենալով ստիպված է հրապարակ դուրս բերել իր բարոյական հարստութիւնը և վաճառել նրան, ուսկի չինել, դա աչք ունեցողը չէ կարող չը տեսնել։ Մեր քաղաքը օրըստօրէ ստորանում, աղքատանում է, ուրիշ քաղաքների հետ համեմատած, նրա մտաւոր ոյժերը վատ ուղղութիւն են ստանում, ազգի շահերին ծառայելու տեղ, վնասում են։ Մեր բոլոր ոյժերը գաղթել են ուրիշ քաղաքներ, մինչդեռ Ղարաբաղի երկիրը իր մէջ մեծ գանձեր է պարունակում. նրանք չեն մշակվում, արհեստները զարգանալու տեղ անհետանում են. բնութիւնը թողած, որտեղ պէտք է որոնել հասարակաց հարստութեան աղբիւրը, երիտասարդութիւնը դիմում է դէպի մանրավաճառութեան ասպարէզ։ Մի քաղաքում, ուր ժողովրդի մեծ մասը իր ամբողջ կեանքում «դուքանում» անգործ նստած է, «ձեռները խաչած», մեծ թէ այնտեղ հարստութեան նշոյլ կը մնայ։ Օտար մարդը կարող է զարմանալ, թէ արդեօք, որ այսքան մարդիկ վաճառականութեամբ են պարապում, ով է սրանց համար կենսական առարկաներ, կերակուր մշակողը, բնութիւնից հարստութիւն արտաբերողը։ Կեանքը օրըստօրէ թանգանում է, մինչև անգամ շատ բաների մէջ Թիֆլիսից յետ չէ մնում, իսկ աշխատանքը պակասում, հարստութիւնը սպառվում։ Գիւղացին այժմս զգում է իր ոյժը, նա գիտէ, որ քաղաքացու կեանքը իր ձեռին է և հետևաբար ջանք է անում օրըստօրէ թանգացնել իր արտաբերած կենսական առարկաների գինը։ Ահա պատճառը, թէ ինչու ոյժ ունեցող մարդիկը մեր քաղաքից փախչում են ուրիշ երկիրներ և ճոխացնում նրանց, ինչու հարիւրներով ղարաբաղցիներ կարելի է տեսնել Բագու, Թիֆլիս, Նուխի, Ղուբայ և այլն։ Բայց այս հարցը թողնենք ուրիշ անգամի։ Ինչ կը վերաբերվի պ. Մելիք-Փաշայեանցի «Մշակի» 203 համարում տպագրված նամակին, մենք աւելի արդիւնաւոր ենք համարում բերել այստեղ յետադայ վիճակագրութիւնը, որոնք հիմնված են չափաբերականների վրա, թէպէտ և նոցա ճշդութեան վրա կարելի է վիճել։ Շուշի 1880 թուականին ղազանչեցոց եկեղեցում 41 պսակ է եղել, որոնցից 27-ը տղամարդիկ ունեցել են 30-ից մինչև 45 տարի (8-ը 35 տ.), 13-ը 25—30 տ., իսկ մէկը 22 տարի։ 1879 թըւին 47 պսակ, նոցանից 28-ը 30—45 տ., 7-ը 25—30 տ., իսկ 12-ը 20—25 տ.։ Օրիորդներից 63-ը պսակվել են 16 տարեկանից փոքր հասակում, այսինքն 13, 14, 15 և 16 տ.։ Ագուլեաց եկեղեցում 1880 թուականին եղել է 38 պսակ, նոցանից 19-ը 30—40 տ., 16-ը 25—30 տ., իսկ 3-ը 24 տարեկան։ 1879 թ. 44 պսակ, որոնցից 22-ը 30—40 տ., 15-ը 25—30, իսկ 7-ը 22—25 տ.։ Օրիորդներից 66-ը 16 տարեկանից փոքր։ Մեղրեցոց եկեղեցում 1880 թ. եղել է 35 պսակ, դոցանից. 17-ը 30—45 տ., 10-ը 25—30, իսկ 7-ը 22—35 տ.։ 1879 թ. 47 պսակ, 24-ը 30—60 տ., 14-ը 25—30 տ., իսկ 9-ը 23—25։ Օրիորդներից 46-ը 16 տարեկանից փոքր։ Ուրեմն ընդամենը այդ եկեղեցիներում երկու տարվայ ընթացքում եղել է 251 պսակ, որոնցից մեծ մասը, այսինքն 136-ը եղել է 30 տարեկան հասակից մինչև 45 տարեկանը, 75-ը 25—30 տ., իսկ 40-ը 20—25 տ., ուրեմն վեցերորդ մասը։ Օրիորդների համարեա մեծ մասը մանուկներ են եղել։ Ուրիշ եկեղեցիների տեղեկութիւնները այժմս չը կարողացանք ձեռք բերել։ Պէտք է աւելացնել, որ այրի մարդիկը գրեթէ միշտ ամուսնանում են օրիորդների վրա, երբեմն 45 տարեկանը 14 տարեկանի վրա. բացի դորանից պսակված օրիորդների մէջ շատերը կան 12, 13 տարեկան, բայց նոցա ազգանունները յիշել մենք յարմար չենք համարում։ Ցանկացողները կարող են մեզ մօտ տեսնել նոցա ցուցակը։ Վերջացնելով մեր նամակը՝ պարտք ենք համարում յայտնել պ. Մելիք-Փաշայեանցին, որ նա իր պատասխանում չորս գիտ է արել. 1) որ «մեր քաջառողջութիւնը կախված է մեր մօր կաթից և առողջ օդից», որ «Նորածին մանկան միշտ ծիծ է տալիս իր հարազատ մայրը»։ Մենք ասում ենք. 11 տարեկան կնամարդը փչանում է ամուսնութեան առաջին կամ երկրորդ տարումը, իսկ պարոնը հաստատում է, թէ «նա կաթ չի ունենայ, նորա երեխաները հիւանդոտ կը լինեն»։ Մենք ասում ենք, ցեղը մանրանում է, երեխաները հարիւրներով զանազան հիւանդութեանց կերակուր են դառնում, իսկ պարոնը «թէ հիւանդոտ երեխաների թիւը այնտեղ շատ քիչ է։ 2) Թէ «նորահարսը հօր տանից դուրս բերելիս հարսանեաց տունը մեռելատուն է դառնում։» Ուրեմն, եթէ պարոն Մ. Փաշայեանցը, ինչպէս և անգլիացին, ամերիկացին և այլն իրանց աղջկերքը պսակելիս շուշեցոց նման արտասուք չեն թափում, իրանց զաւակներին այնքան չեն սիրում։ Ուրեմն, եթէ Թուրքի կանայք իրանց մեռած ամուսինների վրա երեսները պատառոտում են, իսկ մենք ոչ, նոցա մէջ անհամեմատ աւելի սէր կայ։ Դա սովորութիւն է, պատմութեան մէջ օրինակներ շատ կան։ 3) Պարոնը ցաւում է, որ «մի մարդ լինելով մի քանի անձինքներից անբաւական, նա ընդհանուրին է ըսկսում ցեխոտել»։ Աչքերներս լոյս։ Եթէ պարոն Մ. Փ. մեզ հետ շրջէ քաղաքում, տեսնէ քանիսը այդ «առողջ» կնամարդերից թոքախտ են ստանում, քանիսը ծնունդի ժամանակ մեռնում, քանիսը դունատ, դեղնած, կիսամեռ մնում մինչև մահ, այն ժամանակ նա մեզ հետ կը գոռայ, կը պահանջէ, որ աղջկերանց 20 տարուց առաջ «մարդի չը տան և Աստուծոյ սէրին սերունդը չը փչացնեն։ 4-դ և գլխաւոր գիտը այն է, թէ «կինը միթէ որ և իցէ բանում մեղք ունի, երբ նա աղջիկ զաւակ է բերում» (վայ քո գլխիդ ընի, ղարաբաղցի)։

Բժիշկ Մ. Առատամեանց

մարկի գլխաւոր դաշնակիցներ էին մայիսի օրէնքները ստեղծելու ժամանակ, հաւատարիմ մնացին իրանց հակակրութեանը դէպի կենտրոնական կուսակցութեան առաջնորդը և նրա առաջարկութեան դէմ քուէարկեցին:

Ի՞նչ բան էր, որ միացրեց այնպիսի մարդկերանց, որոնք քաղաքական և կրօնական բոլորովին հակառակ համոզմունքներ ունեն, որ ստիպեց նրանց պաշտպանել կղերականների առաջնորդի առաջարկութիւնը: Այդ ի՞նչ բան էր, որ ստիպեց պաշտպանել նրա առաջարկութիւնը ոչ թէ միայն սօցիալիստներին, որոնք կաթօլիկների նման ենթարկված են բացառական օրէնքների անյարմարութեանը, ոչ թէ միայն լեհացիներին և էլզասցիներին, որոնք մտադիր չեն օգնել կայսրութեանը, երբ նա մաքառում է իր թշնամի տարրերի հետ, այլ և ազատամտութեան և հայրենասիրութեան այնպիսի փորձված ներկայացուցիչներին, ինչպէս Վիրխօվ և Րիխտեր: Այդ հակառակ տարրերը միացան ոչ թէ այն պատճառով, որ նրանք սիրում են Վինդհօրստին, այլ որովհետև նրանք ատում են կայսրութեան կանցլերին իբրև քաղաքական ազատութեան և ինքնավարութեան ոխերիմ թշնամուն: Երբէք այդպիսի յարմար միջոց չէ եղել մի սաստիկ հարուած հասցնելու հակառակորդին, որ առանց այդ էլ խրճճված է եկեղեցական հարցով: Այդ հարուածն էլ հասցրած է այնպիսի մի ժամանակ, երբ իշխան Բիսմարկ բոլոր միջոցները գործ էր դնում, որպէս զի համոզէ Վատիկանին հաշտվել կայսրութեան հետ փոխադարձ զիջումների հիման վրա: Վինդհօրստ և կենտրոնական կուսակցութիւնը այլ ևս չեն մտածում մի հաշտութեան մասին, որ նրանց համար ներկայումս բաւական չէ, այլ նրանք կամենում են յաղթել կառավարութեան իրանց այդ հակառակորդին, որ այդքան երկար ժամանակ թոյլ չէր տալիս կաթօլիկ եկեղեցուն խաղաղ գոյութիւն ունենալ: Կայսերական պարլամենտի մէջ յունվարի 12-ին եղած քուէարկութենից յետոյ պապական կառավարութիւնը չէ կարող աւելի պահանջող չը լինել գերմանական հաւատարմատար շէֆերի հետ բանակցելու ժամանակ, որ կամ կը ստիպէ իշխան Բիսմարկին ծանր զիջումներ անել, կամ կը դժուարացնէ հաշտութիւնը:

Ի զուր չէ, որ եկեղեցական հարցը Գերմանիայի մէջ հետաքրքրում է ամբողջ Եւրօպային: Շատերը երկիւղ են կրում, որ, եթէ այդ հարցը գերմանական կառավարութեան շահերի համեմատ չը լուծվի, այն ժամանակ իշխան Բիսմարկ ստիպված կը լինի այն համարձակ քայլն անել, որից սարսափում է Իտալիան: Անկարող լինելով իր պետութեան շահերը զոհել Վատիկանի անչափաւոր պահանջներին, նա, ինչպէս այդ բանը կարելի էր եզրակացնել կիսապաշտօնական „Post“ լրագրի յօդուածներից, գուցէ ստիպված կը լինի վարձատրել հռոմէական հայրապետին մի այլ պետութեան հաշւով: Իսկ այդ պետութիւնը իշխան Բիսմարկին շատ հաճելի չէ, որովհետև, ինչպէս ինքը հաւատացնում է, Իտալիան ձգտում է միապետութիւնը հանրապետութեան փոխել: Պապը իր այժմեան դրութիւնը Հռոմի մէջ անտանելի է համարում: „Post“ լրագիրը նկատում է, որ Իտալիայի համար շահաւէտ կը լինէր Հռոմը զիջել կաթօլիկ եկեղեցու պետին: Իտալացիները յայտնում են, որ նրանք պատրաստ են թաղվել Հռոմի աւերակների տակ, քան թէ այդ քաղաքը պապին զիջանել: Կոմս Հացֆելդ յայտնում է Իտալիայի ներկայացուցչին Բեռլինի մէջ, թէ տարածված լուրերը, իբր թէ Գերմանիան ցանկանում է փոփոխել պապի դրութիւնը Իտալիայի վերաբերութեամբ, անհիմն են: Գերմանական կաթօլիկները յոյս ունեն, որ գոնեա պապի անկախութիւնը Եւրօպան կապահովէ: Ի՞նչ է մտածում այդ մասին ինքը պետական կանցլերը, որ ստիպված է անպատճառ վերջացնել եկեղեցական հարցը Գերմանիայի մէջ: Նրա օրինագիծը, որի նպատակն է բարուքել կաթօլիկ եկեղեցու դրութիւնը Պրուսիայի մէջ, նշանաւոր զիջումներ է պարունակում յօգուտ կաթօլիկ եկեղեցու, բայց գերմանական պարլամենտի կենտրոնական կուսակցութեան առաջնորդներին և Վատիկանի եզուիտներին հազիւ թէ այդ զիջումները բաւականացնեն:

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

Կ. Պօլիս, 29 դեկտեմբերի 81.

Իր գոյութեան օրից ի վեր «Մշակը» բնաւ խտրութիւն չէ դրած բոլոր հայերի բաղձանքների և շահերի մէջ, լինեն նոքա հայ-կաթօլիկ, հայ-բողոքական, հայ-լուսաւորչական թէ հայ-հռոմ: Բոլորի էլ որրանը և հայրենիքը մի և նոյն հողի վրա տեսնելով և մի և նոյն ազգային աւանդութիւնների, բոլորի էլ անցեալը մի և նոյն հինգ հազարամեայ վշտալից պատմութեան էջերում, բոլորի էլ ներկան և ապագան մի և նոյն քաղաքական և հասարակային կապերով կապված, «Մշակը» վերաբերվել է ամեն հային համահաւասար զգացմունքով և համահաւասար եղբայրական զգումնքով: Ամենի համար «Մշակի» էջերը հաւասար հիւրընկալութեամբ են բաց եղել, վասնորոյ քիչ չէ պատահել, որ լրագրի մի և նոյն թւի մէջ երեք դաւանութեանց վերաբերվող հայ եղբայրներ թիւ առ թիւ հանդիպելով, համ զգուել են միմեանց, համ խրատել, համ սիրել, համ քննադատել: Լրագրի այսպիսի մի բուն ազգային (այլ ոչ ազգայնութեան պատրուակով լոկ աղանդային) ուղղութիւն քիչ արդիւնքներ և դաստիարակիչ ազդեցութիւն չէ ունեցել, որով սովի և ուրիշ ազգային տագնապների բազմներում, Կովկասի հայ-կաթօլիկ և հայ-բողոքական մեր եղբայրները գուցէ աւելի մեծ եռանդով են օգնութեան շտապել իրանց նուիրատւութեամբ քան թէ լուսաւորչական հայերը: Սորանով ապացուցել են մեր կրօնաբաժան համախմբերը թէ նոքա շատ լաւ են ըմբռնած ազգայնութեան և արիւնակցական գաղափարը, թէ նոքա շատ լաւ գիտեն նոյնչափ յարգել իրանց ունեցած կրօնը որչափ և ընդհանուր ազգային շահերը. սորանից աւելի էլ ինչ էր հարկաւոր Մանկունիի գաղափարակից մոլեռանդներին...

Գալով Կ. Պօլսի «ազգային» շահերը ղեկավարողներին, նոյնը չը կարողացանք տեսնել սոցա մէջ. սկսած «ազգային» ասված մի ժողովից, վերջացնելով նոյն «ազգային» կոչված աղանդական լրագիրներով, բոլորն էլ վերաբերվել են և վերաբերվում են մեր կրօնաբաժան եղբայրների շահերին մոլեռանդաբար և խորթ կերպով, բոլորն էլ նայում են նոցա վրա օձային նենգութեամբ և չարամտութեամբ, թէպէտ քանիցս խեղճ հայ-կաթօլիկները իրանց ամենաառաջաւոր և ազդեցիկ անդամների միջոցով, զգացնել են տուել թէ ամենայն ազգային կարեւոր և պիտոյքների համար իրանք ևս պատրաստ են կատարել իրանց պարտականութիւնը, եթէ հանդիսաւոր դէպքերում նոցա երեսին էլ նայող լինէր, նոցա ևս հայ և եղբայր կանչող...

Խնդրում եմ՝ ո՛չ ոք չը գայթակղվի ասածներիս մէջ, յիշելով Հասունի և Ազարեանի նման հովիւներին. այդպիսիների թիւը եթէ տասն անգամ էլ աւելի լինէր, քան թէ Մանկունիի դասակիցներինը, եթէ նոցա վատ և դաւաճանական ուղղութեան տակ հազար արբանեակ էլ լինէր, դարձեալ այդ բնաւ չէ կարող նսեմացնել նոցա ընդհանրութեան պատիւը, դարձեալ դա չէ կարող բնաւ նախատինք լինել այն մեծամասնութեան համար, որը ամբողջ տասներկու տարի այդչափ քաջահոգութեամբ մաքառում է Հռոմի դէմ իր ազգային իրաւունքների համար, որը այդչափ տարի չէ խնայում ոչ փող, ոչ եռանդ և ոչ տաղանդ իր բռնած դրօշակի յաղթութեան համար. տայ Աստուած, որ մի օր «սատամիտ» Ֆրանսիան, նորա հետ և միւս լատինական պետութիւնները մարդկային խիղճ և համբերողութիւն ունենային այդ խեղճերի վիճակը սրտի առնելու և եզուիտների ճանաչված անմիտ անսխալականութիւնը հայ-կաթօլիկների առողջամտութեան զոհելու համար...

Ձեզ արդէն մի երկու անգամ գրել եմ հակահասունեանների կռուի մաքառման վրա, անվհատ Էնֆիաջեան վարդապետի առաջնորդութեամբ. այս անխոնջ մարդը աջակից ունենալով իրան հայ-կաթօլիկների մէջ գտնված ամենաարիստօկրատական տները և անձնաւորութիւններ, մահաբեր հարուածներ տալով մատնիչ Ազարեանին, այնտեղ հասցրեց նորան, որ հիմքի մէջ երերվելով նորա ունեցած վերջի վարկը և հեղինակութիւնը, օրից օր խայտառակ պայթինով տապալվելու վրա է: Այս օրերս Էնֆիաջեան վարդապետը հինգ ամենայայտնի իր աջակիցների հետ հրաւիրվեց Ջեվդեդ փաշայի մօտ կարևոր խորհրդակցութեանց համար, որոնց վերջը յայտնի է թէ ինչին պիտի յանգի: Սորա հետ միասին Էնֆիաջեանը շարունակում է ամփոփել իր վրա բոլոր յառաջադէմ հայերի ուշադրութիւնը այն կատաղի յարձակումներով, որ նա անում է Ազարեանի վրա, մերկացնելով և խայտառակելով նորա արած բոլոր վատ հակաազգային ստորութիւնները: Մի շարք առաջնորդող յօդուածներ, որ երևեցին այս օրերս ազատամիտ հայ-կաթօլիկների օրգան «Մաջմուայի Հաւադիսի» մէջ, արժանի են ուշադրութեան ձեր ընթերցողների առաջ. նոքա մանաւանդ խրատական կարող էին լինել ձեր այդ տեղի մի «ազգային» ասված տիրացուական խմբի համար, որը հայութեան փրկութիւնը միայն խորվիրապի մէջ է տեսնում, կամ թէ նորա մօտիկ պատերի...

Այնչափ մեքենայութիւններով և կեղծ քուէարկութիւններով Կաթողիկոս ընտրվելուց յետ, Ազարեանը շտապեց զարդարել իր կառքը հետևեալ կերպով շինած մի նոր զինանշանով (гербъ). արծաթեայ բոլորակի մէջ դրօշմած է Արարատ լեառը և ձիթենիաբեր աղաւնին. սոցա վրա քաշած է ծիածանի կամար, իսկ բոլորի տակը ընկած են Հայաստանի աւերակները: Այս եզուիտադէմ «հայրենասիրական» ցոյցը հետևեալ երկդիմի նշանակութիւնը ունի. հայերի մօտ այն, թէ Ազարեան կաթուղիկոսը բոլոր հայ-կաթօլիկներին իբր թէ հաշտեցրած, կառավարում է իր հօտը, որը նորա ոտի տակ ձևացրած Հայաստանի բոլոր հռոմէադաւան հայերն են. իսկ բուն լատինացոց մօտ այդ զինանշանը այն ծաղրական մեկնութիւն է ստանում Ազարեանից, թէ բոլոր իրան ներհակ կուսակցութիւնը իր հետ միաբանելով, այսինքն, ենթարկելով պապի անպայման հպատակութեան, արհամարհում է «հայութիւն» ասված բանը այնպէս, որ իր ոտի տակ առած խորտակում է նորան և փլատակներ դարձնում: Այս զինանշանով Ազարեանը կաթուղիկոս ընտրված ժամանակը գնում է պապի այստեղի նունցիա Վանուտիլլիի մօտ և խոնարհութիւն է ցոյց տալիս նորան, չոքած համբուրելով ձեռքը: Այս խայտառակ անցքը բաւական երկար ժամանակ գաղտնիք է մնում մինչև Ազարեանի այն ստորագոյն զրպարտութիւն անելը Բուրկի մօտ հայերի վրա, որի մասին արդէն անցեալները գրեցի ձեզ:

Այս օրերս հաստատ աղբիւրից տեղեկանալով այս բոլորի վրա, հայր Էնֆիաջեանը այնպիսի մի սոսկալի Ֆիլիպպիկա սկսեց արձակել Ազարեանի դէմ, որից ուժգնապէս ցնցվելով շատերը Ազարեանի հաւատարմագոյն արբանեակներից բաժանվեցին նորանից և անցան հակառակ մեծ ազգային կուսակցութեան կողմը: Ահա մօտաւորապէս այդ գրուածների բովանդակութիւնը:

«Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոս ասվելով, դու չոքում ես փոքր հոգութեամբ որի առաջ.— ո՛չ գոնէ Հռոմայ պապի, որին հաւասար մէկն ես դու ինչպէս հայոց կաթողիկոս, այլ ծունր ես դնում մի ոք և է հայատեաց լատին և եզուիտ եպիսկոպոսի առաջ: Այդպիսի մէկին քո զինանշանը շօշափելի ապացոյց ես բերում քո հայանենգութեան, ոտիդ տակ կոխելով այն աւերակ սրբավայրը, որի փլատակների հետ է շաղախված մեր ազգի արիւնը և որի տակից ենք սպասում դարձեալ մեր վերստին ծնունդը, իսկ դու ոտնահար անելով այդ ամենը, ծաղր և ծանակ ես շինում մեր անցեալը և մեր ապագայ յոյսը. դու ուրանում ես քո չարականը, քո անկախ եկեղեցին, քո հայրենիքը, քո լեզուն և նաև քո սեփական արիւնը: Հաշտութեան ծիածան կամարելով քո գլուխը, դու արժանի չես այն մեծ աստուածաշնչական աւանդութեան, որի տեղը քեզպէս ապերախտ որդիք սնուցած՝ Արարատի ծոցն է. փոխանակ այդ սուրբ աւանդութեամբ յաղթանակելու քո գլուխը, դու պիտի ներկես քո երեսը ծիածանի եօթը գոյների նման գոյն ունեցող խամելիօնի արիւնով»...

Այս կտորը օրինակ բերելով, ուզեցի հասկացողութիւն տալ ձեր ընթերցողներին այն ազգային ներշնչման վրա, որով ոգևորված են հակահասունեանն մեր ազգայինները, հակառակ Ազարեանի ցոյց տուած վատութեանց: Որովհետև Ազարեանին պաշտպան կանգնող մանաւանդ այստեղի աւստրիական դեսպանութիւնն է, վասնորոյ «Մաջմուայի» մէջ նորա դէմ ևս ուղղած են եղել հետևեալ նախատական խօսքերը համայն հայ ազգի կողմից. «երբ ձեր պաշտած գերմանական Ֆրեդերիկոս կայսրը խաչակրաց պատերազմների ժամանակ, յուսահատ կերպով խրված էր Տաւրոսի ձիւնապատ և անանցնելի կիրճերում, շրջապատված յոյն և մահմետական թշնամի տարրերից, այդ ժամանակ մեր Թորոս իշխանը յանուն խաչի պաշտպանութեան հանելով, բաց է անում ձեր նախնեաց առաջ իր դրօշակը և ղեկավարութիւն անելով, կորստից հարիւր հազար հոգի է փրկում... Այդպէս էք վարձատրում դուք ձեր սիրած նախահայրերի յիշատակը, այդպէս էք կատարում դուք հիմայ Թորոսի անտէր զաւակներին տալիք ձեր պարտքը»... Ահա այսպիսի հայրենասիրական տիրադներով են գրված մի շարք Ֆիլիպպիկական յօդուածներ, որոնց մէջ խօսում է հայութեան զլացած հոգին և վշտացած սիրտը հայութեան թշնամի լատինականութեան դէմ: Բայց զարմանալի չէ արդեօք, որ այն Վենետիկը, որ հարիւր յիսուն տարի իբր թէ հայութիւն և ազգայնութիւն էր քարոզում, այսպիսի մի մեծ տագնապի ժամանակ ո՛չ թէ միայն չէ արձակում իր համակրական ձայնը իր դաւանակիցներին և արիւնակիցներին, այլ ևս իր սեփական բոլոր անցեալի վրա թքելով, թքելով Մխիթարի, Չամչեանի և Ինճիճեանի նման հայ գրականութեան բարերարների յիշատակի վրա, Վենետիկը հիմայ եզուիտական ձևնութեան օրինակ է ցոյց տալիս միայն, թեքվելով և ողալով Հռոմի «անսխալականի» ոտների տակ...

Ի վերջոյ պիտի ասած այն, որ երբ Դիւզեանի նման մի զուտարիւն ընտանիք և նորա շուրջը ժողոված այնպիսի մարդիկների խումբ, ինչպէս Յովհաննէս Չամիչ, Քէօշէ-օղլու, Սագըզեան, փորթուգալեան, որոնք բոլորն էլ յայտնի իրաւաբան և պետական մարդիկ են, երբ այսպիսի մի կարող խմբի ձեռքն է տաճկահայոց ազատամիտ հայ-կաթօլիկների դատը, էլ հայութիւնը նոցա մէջ ոչ յաղթված է և ոչ կորած:

Հետամուտ լինելով ուշի ուշով հակահասունեանների գործին և յաջողութեան, պէտք է ցաւակցաբար խոստովանած այն սխալմունքը, որը ունեցաւ Ներսէս պատրիարքը սկզբում, Ազարեանի կաթողիկոս ընտրված օրերը ամբողջ հինգ եպիսկոպոս ուղարկելով նորան շնորհաւորելու: Բայց ինչպէս երևում է, հասկանալով յետոյ Ազարեանի վատութիւնները, Ներսէսը դադարեց երես տալ նորան. թէպէտ նա ինքը չէ դադարում Ներսէսին գովելու և սիլի-բիլի անելուց:

Որովհետև տարին վերջանում է, վասնորոյ կարծեմ որ այս հաշիւս վերջինը կը լինի, որ տալու եմ ձեզ. իսկ ինչ կը վերաբերվի պատրիարքի հրաժարականին, այդ մասին առ այժմ այն է միայն յայտնի, որ սուլթանը ամեն միջոց գործ է դնում, որ Ներսէսը սուս ու փուս յետ առնէ իր հրաժարականը, էլ առանց խօսք վեր բերելու հայոց հարցի վրա, բայց Ներսէսը զանազան Ջեվդեդների համոզմունքին շարունակում է խուլ ձեւանալ. մինչև որ հաստատ խոստում չի լինի սուլթանի կողմից, նա չը պիտի յետ առնէ ոչինչ հրաժարական:

«Daily News» լրագրի հայասէր թղթակից Օգօնաւան, որի մասին արդէն գրել էի ձեզ մի քանի մեծամեծ տաճիկ պաշտօնեաների ներկայութեամբ հայոց խնդիրը զանցառութեան մէջ թողելու համար, հայհոյական խօսքեր է ասում սուլթանի անձի դէմ, վասնորոյ խեղճը բանտարկվեցաւ և իր ասած խօսքերն էլ չէր ուզում յետ առնել, որ գոնէ անգլիական դեսպանութեան երաշխաւորութեամբ բանտից ազատվի: Այժմ նա ազատված է և աքսորված է Թիւրքիայից, բայց հետաքրքիր չէ՞ արդեօք, որ հայոց անտարբերութիւնը իրանց դատի համար օտարների համբերութիւնը անգամ հատեցնել տուաւ...

Նոր տարին սպասելով, ցանկանում եմ ձեզ

նոր ոյժ և նոր էներգիա, իսկ հայ հասարակութեան աւելի եռանդ, քան թէ այս տասը տարւայ մէջ ձեր տեսած տարաժամութիւնը նորանից:

Գրիգոր Նիկողոսեան

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ՓԱՐԻԶ, 18 յունվարի: Լէօն Սէի հետ կայացած համաձայնութեան հիման վրա մինիստրութիւնը կազմվեցաւ հետևեալ կերպով. մինիստր-նախագահ և արտաքին գործերի Ֆրէյսինէ, ֆինանսների Լէօն Սէ, ժողովրդական լուսաւորութեան՝ Ֆերրի, ներքին գործերի՝ Գօբլէ, արդարութեան Հումբեր, պատերազմական՝ Բիլիօ, ծովային՝ Ժօրեգի-բերի, երկրագործութեան՝ Վարուա, փօստային՝ Կօշերի: Էգուց մինիստրների ցուցակը պաշտօնապէս կը յայտնվի: Ժողովի մէջ տաք վիճաբանութիւններ են կատարվում բեռներ ուղարկողների վարձատրութեան մասին:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 18 յունվարի: Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 94 ր. 87 կ., երկրորդ 91 ր. 50 կ., երրորդ 92 ր., չորրորդ 91 ր. 50 կ., հինգերորդ 90 ր. 75 կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 216 ր. 50 կ., երկրորդ 216 ր., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 90 ր. 50 կ., երկրորդ 90 ր., երրորդ 90 ր., ոսկի 8 ր. 2 կ., Ռուսաց 1 րուբլ Լոնդոնի վրա արժէ 24,62 պէնս, ռուսաց 100 ր. Համբուրգի վրա արժէ 209 մարկ 50 պֆ.: Բօրսայի տրամադրութիւնը հանգիստ է: Անգլիական բանկի դիսկօնտ 5 %:

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԾԱԽՎՈՒՄ ԵՆ 25% ԷԺԱՆ քան թէ ուրիշ տեղ. ԹԷՅ, կակաօ, ՇՕԿՕԼԱԴ, բիսկվիտներ, մուրաբաներ, բրինձ, ամաններ, բաժակներ, բօկալներ, Թէյամաններ, սուդօկներ, ՄԱՏՈՒՅՑԱՐԱՆՆԵՐ, երես լուանալու ամաններ, ԿՈՂՊԷՔՆԵՐ, ՋԳԵՍՏԱԿԱԽՆԵՐ, գդալներ, դանակներ, ԳՐԻՋՆԵՐ, Թուղթ, ծրարներ, տետրակներ, մատիտներ, ՀՐԱՑԱՆՆԵՐ, ՐԵՎՕԼՎԵՐՆԵՐ, մէջքակապներ, կլէօնկա, ԹԱՄԲԵՐ, սանձեր, ուԹօներ, ՄԱՀՃԱԿԱԼՆԵՐ, երեսրբիչներ, Թաշկինակներ, կանանց գուլպաներ, մարդկերանց գուլպաներ, տուալետի սապօն, հոտաւէտ ջրեր, շերբետ, ցիտրան մագնեզիա, խինայի գինի, պորտ-վէյն, խերես, կօնիակ և 1,000 այլ առարկաներ: **ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹԻ ՄԷՋ: ՆՈՅՆ ՏԵՂԸ** վաճառականներին **ՄԵԾ** քանակութեամբ ծախվում է **ԹԷՅ**. պուդերով 40, 46, 52, 58, ր., իսկ ֆունտերով 1 ր. 1 ր. 10 կ., 1 ր. 20 կ., 1 ր. 40 կ., 1 ր. 60 կ. և 1 ր. 80 կ., իսկ ամենաբարձր Թէյը ֆունտը 2 ր. քաշը ԱՌԱՆՑ ԹՂԹԻ:

ՀՐԱՑԱՆՆԵՐ 20—60 ր. և ՉՕԿ-ԲՕՐ (chokl bore) George Dau-ի գործարանից 120 ր., ռէվօլվերներ 4—34 ր., ԲՈՒԼ-ԴՕԳ (bull dog) 11—20 ր., կանանց Թամբեր 65 ր., շեֆիլդի դանակներ 3 ր. 50 կ. դիւժինը, ալբօմներ կիտազնով, ֆիլտրաներ և այլն: Ամենամեծ պահեստ հրացանների և ռէվօլվերների Թիֆլիսում:

83—100

В Редакціи газеты «МШАКЪ» Продается „ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНІЕ ТУРЕЦКИХЪ АРМЯНЪ.“ Д. Григорія АРЦРУНИ. Брошюра напечатана въ Москвѣ Цѣна 25 коп.

„ԲԱՐԵԿԱՄ ՄԱՆԿԱՆՑ“

Այս ֆիրմայով բանալով Երևանում գրավաճառանոց՝ կցելով նորա հետ ուսումնարանական, գիւանական, նկարչական և կազմարարական իրեղէնների խանութ, յանձն եմ առնում տալ միշտ յիշեալ ապրանքներից Երևանի և նորա շրջակայ քաղաքների և գիւղերի դիւանատներին և ուսումնարաններին շատ ձեռնտու գներով և պայմաններով:

Ընդունում եմ տպագրել տալու բլանկներ, ծանուցագրեր, յայտարարութիւններ, այցետոմսեր, բրօշիւրներ, նաև գրքեր, ամենաարժան վարձով:

Ինձ մօտ է գտնվում իմ հրատարակած „Տնային բժշկական մարմնամարզութեան“ գրքոյկի պահեստը:

Իմ հասցէն. г. Эривань. Н. Симеонянцу, магазинъ. „Другъ-Дѣтей“.

ԱՐԴԷՆ ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Ռուսաց յայտնի գրող ՎՈՒՋԵՏԻՋԻ „ДВѢ ЕЛКИ“ մանկական գրքուկի հայերէն Թարգմանութիւնը „ԵՐԿՈՒ ՏՕՆԱԾԱՌ“ անունով:

Այս գրքոյկը ընդունել էր տպագրելու Հայերէն գրքերի հրատարակութեան ընկերութիւնը. բայց իրանից անկախ պատճառներով իւր ընկերութիւնը յաջողութիւն չունեցաւ տպագրելու: Տպագրված է շատ ընտիր Թղթի վերայ խոշոր տառերով:

ԳԻՆՆ Է 20 ԿՈՊԷԿ:

Կարելի է ստանալ Թէ՛ կենտրոնական գրավաճառանոցից և Թէ՛ Թարգմանողից՝ հետևեալ հասցէով.

Тифлисъ—на Авлабарѣ Ивану Петровичу *Назаріанцъ*.

Վաճառվում են 15,000 ամաններ առաջին տեսակի 15 կ. հատը, 12,000 խրուստալի բաժակներ 25 կ. հատը, 10,000 բօկալ և բաժակներ 10 կ. հատը, 10,000 մատուցարաններ և կոզպէքներ 15 կ. հատը, 10,000 ասեղ 8—40 կ. հարիւրը, 10,000 պէնալներ 5 կ., 5,000 շիշ պորտ-վէյն և խերես 1 ր. հատը, 2,000 արշին կլէօնկա 60 կ.—2 ր. արշինը, 2,000 դիւժին մատիտներ և գրչակոԹեր 8 կ. դիւժինը, 2,000 ֆ. հնդկական բրինձ 7, 8 և 10 կ. ֆունտը, 1000 ֆունտ լէպէօշկա 50 կ. ֆունտը, 600 անգլիական ռէվօլվերներ 4—34 ր. հատը, 300 անգլիական հրացաններ 20—100 ր. հատը, դրապ, տրիկօ, ալբօմներ, ձմեռվայ պալտօներ, գլխարկներ, վարտիքներ, հագուստ կէս գնով: Ծախվում է **ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹԻ** մէջ: Նոյն տեղը ծախվում է ծովային **ԽՈՏ** պուդը 2 ր. 50 կ.:

39—60

Վերականգնեցնող **ՄԱԿ-ՄԱՍՏԵՐ**, մազերը աճեցնող և նրանց **ԲՆԱԿԱՆ ԳՈՅՆԸ** վերադարձնող: գինը 2 ր. շիշը, **ՓՈՍՏԱՅՈՎ** ուղարկված 2 ր. 49 կոպ. **ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ** խանութի մէջ

Մի և նոյն տեղը **ԽԻՆԱՅԻ ԻՒՂ**, մազերը աճեցնելու հա[…] մար, 1 ր. ամանը և վրձին գլխա[…] յալի դէմ, **ՏՈՒԱԼԷՏԻ ՍԱ[…] ՊՕՆ** և հոտաւէտ ջրեր և այլ[…]

68—100

Կովկասեան դպրոցաց հոգաբարձուներէն շատերը՝ մեր հրատարակութիւններն [...] դասագրքերը ձեռք բերելու համար միշտ մեկի Ռոստով (Դօնի վերայ) քաղաքը դիմել[…] և ճանապարհի համար աւելի ծախք վճարելով, նոցա դիւրութեան համար հարկաւ[…] համարեցինք յայտնել, որ այն գրքերը կարող են ստանալ նաև մեր եղբօրից, որոյ հա[…] ցէն է. *Тифлисъ*, Григорію Абрамовичу Теръ-Абраміанъ, Ольгинская улица д. № 3.

Իսկ նորա մօտ գտնուած գրքերը սոքա են.	ր.	կ.
ԱՅԲԲԵՆԱՐԱՆ ՆՈՐ, 75 վիմատիպ պատկերներով	—	15
ԲԱՆԱԼԻ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ռուս լեզուի.	—	50
ԳԵՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ հայերէն, ռուսերէն և ֆրանսերէն. . . .	—	50
ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ բարոյական ուսմանց, ազգային գիտելեաց և զուարճալի պատմութեանց	1	—
ԸՆՏԻՐ ԱՌԱԿՆԵՐ Եզովպոսի և Քռիլովի հանդերձ բարոյական խորհրդածութեամբք, 20 վիմատիպ պատկերներով	—	60
ԺԼԱՏ, կատակերգութիւն 3 արարվածով	—	30
ԹԵԳԱՐԱՆ, որ է „կանոն սաղմոս“	—	5
ՅՈՎՍԷՓ Դ. կենսագրութիւն հանդերձ պատկերաւն. . . .	—	25
ՆԵՐՍԷՍ Ե. կենսագրութիւն հանդերձ պատկերաւն. . . .	—	25
ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԽՐԻՄՈՒ (սակաւագիւտ).	1	—
ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ, երրորդ տիպ. 24 վիմատիպ պատկերներով. .	1	—

Բազմաթիւ օրինակներ գնողներուն նոյն զեղջումը կը լինի, ինչ որ տպուած է մ[…] 1882 Թուականի օրացուցին մէջ:

Տէր տպարանի և վիմագրատան Յովհ. Տէր Աբրահամեան

(հ. շ.) 5—8

ՎԻԷՆՆԱՅԻ ՄԵԲԷԼ (աԹոռներ և բազկաԹոռներ) ծախվում են մեծ քանակութեամբ և մանր, միջի փողոցում կատոլիկաց փողոցի անկիւնում ՄԻՔԱՅԷԼ ՏԷՐ-ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ պահեստում:

Օտարաքաղաքացիք կարող են դիմել այս հասցէով. Тифлисъ, Михаилу Н. Теръ-Никогосову.

128—150

Կովկասեան հասարակական խնամատարութեան Պրիկազից յայտնվում է, որ պր[…] կազի վարչութեան մէջ 1882 Թւի յունվարի 21-ին նշանակված է աճուրդ կրկնաճու[…] դով երեք օրից յետոյ, այսինքն նոյն ամսի 25-ին 1882 Թւին Թիֆլիսի հիւանդանոցի[…] աղքատանոցին և ֆէլշարների ուսումնարանին հետևեալ մԹերքները հասցնելու համա[…] 1) Թխած հաց դրսից բերված 1-ին տեսակի ցորենի ալիւրից առանց խառնուրդի 91[…] պուդ 20 ֆունտ, 2) Թխած հաց տեղական 1-ին տեսակի ալիւրից լաւ Թխած առա[…] խառնուրդի 2404 պ. 17½ ֆ., 3) նոյն հացը երկրորդ տեսակի 1802 պ. 7½ ֆ., [4)] տաւարի միս ֆիլէի և եանի մասը առանց ապալի Թարմ, առողջ և մեծ կենդանին[…] րից առանց եղը հանելու 2347 պ., 5) ոչխարի Թարմ միս նախկին օրը մորԹած և լ[…] կերակրած 129 պ. 35 ֆ., 6) մաքուր աղ սպիտակ քարերով 236 պ. 7½ ֆ., 7) կ[…] րուպա 1-ին տեսակի չոր, մաքուր, առանց աւազի, աղբի և ալիւրի ա) մաննի 247 [պ.] 16 ֆ., բ) սարօչինսկայա 859 պ. 8 ֆ., գ) պերլօվի 159 պ. 8 ֆ., դ) գրեչնեվյ[…] 188 պ. 8½ ֆ., 8) կանաչեղէն և բանջարներ ա) կարտօֆել լաւը, չը սառած, [չը] փԹած, մեծեր 881 պ. 31½ ֆ., բ) սոխ ցամաք և չը փԹած 90 պ. 6 ֆ., հ) մա[…] կով առանց կանաչի և աւազի 48 պ. 6 ֆ., դ) ճակնդեղ մեծեր և չը փտած 138 [պ.] 35 ֆ., ե) կաղամբ տարվայ եղանակներին ամառը և աշունքին Թարմ, առանց արմա[…] և վերևի տերևի, իսկ ձմեռը ԹԹու չը սառած և սպիտակ 206 պ. 35 ֆ., զ) ճակ[…] դեղ և կարօտ 102 պ., է) պոմադօր 48 պ. 6½ ֆ., ը) դաբնեայ տերևներ 4 պ. 3[…] ֆ., Թ) պղպեղ 35 ֆունտ, 9) տաւարի հալած իւղ մաքուր, առանց խառնուրդի 10[…] պ. 7½ ֆ., 10) ցորենի ալիւր առաջին տեսակի մաղած ամենալաւը 148 պ. 4 ֆ[.,] 11) շաքար ռաֆինադ ցամաք, մաքուր առանց խառնուրդի, քաշը առանց Թղթի 19[…] պ. 28 ֆ., 12) կենդանի հաւեր չաղացրած 1460 հատ, 13) կախեԹու գինի ոչ Թ[…] Թու, համեղ առանց խառնուրդի 11100 ֆունտ, 14) արաղ հացի 140 ֆ., 15) մրգ[…] օրապահ բժշկի և հիւանդների համար երբեմն առանձին բաժիններ ամառը Թարմ, [ի…] ձմեռը չոր 10 պ., 16) կիտրոններ Թարմ 700 հատ, 17) հաւի ձուաներ 10000, 1[8)] սապօն 1-ին տեսակի չոր“ և կտրատած 108 պ. 1 ֆ., 19) խոտ մաքուր և փափո[…] 2340 պուդ, 20) խոտ ձիաների համար, չոր առանց խառնուրդի լաւը 547[…] պուդ, 21) մաքուր գարի 371 պուդ 16½ ֆունտ, 22) միակտոր փայտ կաղ[…] չինարի ¾ արշին երկարութեամբ: փայտը պէտք է լինի չոր, հաստ և պէտք է դարս[…] այն սաժէնի օրինակով, որ կայ հիւանդանոցի բակում 1716 սաժէն, 23) ֆօտօգեն [1-]ին առաջին տեսակի 683 պ. 38 ֆ., 24) մոմեր ստեարինի 15 պ. 16½ ֆ., 25) իւ[…] մոմ 38 պ. 12½ ֆ., 26) կաԹը սերը չը հանած, Թարը, չը ԹըԹված առանց խառ[…] նուրդի 13,750 ֆ., 27) հանքային ջրեր ֆունտանոց սիֆօններով 2,000 ֆունտ, 2[8)] սպիտակ Թել չը փտած 3 պ., 29) սուխարներ լաւ չորացած և լաւ բուլկիներից [1…] պ., 30) քիշմիշ 7 պ. 15 ֆ., 31) վերմիշել 7 պ. 20 ֆ., 32) անուխ 12 բեռը:

Աճուրդ կարող է լինել բոլոր առարկաների համար միանգամից և առանձին [ա]ռանձին: Աճուրդը բերանացի կը լինի, բայց օրէնքի համեմատ ընդունվում են և ծրա[ր]ներ :Նկատ. Աճուրդին մասնակցողները պէտք է ներկայացնեն հաստատ գրաւական գ[ու]մարի ⅓ մասի, որ կամ կրեդիտի տոմսակներով պէտք է լինեն կամ քաղաքային [ա]շարժ կայքեր, բացի այդ պէտք է ներկայացնել գիլդիական վկայականներ:

Եթէ կապալառուն կը ցանկանայ կապալի գումարի հաշւում առաջուց փող ստ[ա]նալ, նրան կը տրվի գումարի կէսը գրաւականով րուբլոն րուբլ արժէԹղԹերով, որ պէ[տք] է կապալառուն ներկայացնէ բացի վերյիշեալ գրաւականից:

Ցանկացողները վերցնել այդ կապալը Պրիկազի մէջ կարող են տեսնել պայմանն[երը] ամեն օր 9—2 ժամը, բացի տօն օրերից:

3—3

Дозволено цензурою, Тифлисъ 19 Января 1882 года.

Типографія Главнаго Управленія Намѣстника Кавказскаго.